

חנוכה תשפ"ה

דיני חנוכה

מקום ההדלקה

א. נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרה"ר מבחוץ אם הבית פתוח לרשות הרבים מניחו על פתחו, ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר, ואם הוא דר בקומה שניה או שאין לו פתח לרה"ר מניחו **בחלון הסמוך לרה"ר** (שו"ע סי' תרע"א סי"ה ודעת רש"י דלעולם מניחו על פתח הבית גם אם יש חצר לפני הבית ובערוה"ש שם סי"כ תמה אמאי לא הביא השו"ע גם את דעת רש"י שכן דעת כמה ראשונים), ובשעת הסכנה מדליק בפנים (שו"ע שם), ומנהג החסידים שגם בזמננו בארץ ישראל מדליקים בפנים בטפח הסמוך לפתח בסלון הבית, אבל מנהג שאר בני אשכנז להדליק בחוץ.

ב. חצרות שבזמננו י"א שאין להם דין חצר משום שאין משתמשים בהם תשמישים צנועים כמו בדורות קודמים שהיו מכבסים ומסתובבים שם בבגדי שינה, ולכן בזמננו אין להדליק בפתח החצר ולא בכניסה לחדר **מדרגות** אלא בפתח הבית הפונה לרה"ר, ואם אינו פונה לרה"ר **ידליק בחלון** (הוראת מרן החזו"א זצ"ל), ואולם י"א שגם החצרות וחדרי המדרגות שבזמננו יש להם דין חצר ויש להדליק בפתח החצר וחדרי המדרגות, ובמקום שאין פתח לחצר עושים צורת הפתח (הוראת מרן הגרי"ז זצ"ל), **אמנם למי שאין שום מנהג ראוי להורות שידליק בחלון** שהרי לכו"ע יוצא בהדלקה בחלון דהדלקה בפתח החצר אינה לעיכובא אבל אם ידליק בפתח החצר אינו יוצא לדעת החזו"א (הוראת הגאב"ד הגרי"נ קרליץ זצ"ל), **ויש שמחמת הספק מדליקים גם בחלון הבית וגם בחצר אבל לענין ברכה עליהם לברך בפתח החצר כיון שבחלון יוצאים בדיעבד לכו"ע ואילו בפתח החצר אין יוצאים לדעת החזו"א** וכבר הורה מרן הגרי"ח מבריסק דכשפננו אתרוג מהודר ספק כשר ואתרוג כשר שאינו מהודר יברך על המהודר ספק כשר שאם יברך על הכשר כבר יצא ידי חובה ואין טעם שיחזור ויטול את המהודר וה"נ אם יברך בבית כבר יצא ידי חובה ואין טעם שיחזור וידליק בפתח החצר).

ג. מצוה להניחו משמאל לפתח כדי שתהא **מזוזה** מימין ונר חנוכה משמאל, ויהא מסובב במצוות (שו"ע שם סעי' ז'), ובצירוף טלית קטן שלובש בבגדיו הרי הם ג' מצוות שראשי תיבות שלהם צמ"ח ציצית מזוזה חנוכה (תשובות מהרי"ל סי' מ'), ואפילו כשיש כבר נרות אחרים משאר בני הבית, מ"מ יניח כל אחד שלו כדי שיהא מסובב במצוות שלו (חוט שני חנוכה פ"ט).

ד. צריך להניחו בטפח הסמוך לפתח כדי שיהיה ניכר שבעל הבית הניחו שם (מ"ב שם סקל"א), ואם הניחו רחוק יותר י"א דהרי זה כמי שהדליק ברשות הרבים ואינו יוצא יד"ח (חוט שני שם), וי"א שאינו מעכב בדיעבד ובלבד שניכר שההדלקה משתייכת לבית (מו"ר הגרא"י שטיינמן זצ"ל), אמנם אם רבים מדליקים בפתח אחד כמו שמצוי בישיבות, רשאים להניח הנרות זה בצד זה אף שרק נרותיו של הראשון הם בטפח הסמוך לפתח, הואיל וניכר דכולם שייכים לפתח זה (הליכות שלמה פ"ד), **ולכאורה יש להקפיד שנרותיו של הראשון יהיו דלוקים דאין החנוכה משייכת לפתח אלא השלהבת, ואם הראשון מדליק בצה"כ והשני בשקיעה עליהם להחליף את מיקום החנוכה** (שיעורי ליל שבת).

ה. מצוה להניחו למעלה משלושה טפחים סמוך לקרקע [שהוא 29 ס"מ לחזו"א ו-24 ס"מ להגר"ח נאה] ועד גובה עשרה טפחים [שהוא 96 ס"מ לחזו"א ו-80 ס"מ להגר"ח נאה], ובדיעבד יוצא יד"ח גם בפחות מג' טפחים וביותר מ' טפחים עד כ' אמה (שו"ע שם סעי' ו').

ו. המדליק נרות במרפסת ידליק על פתח המרפסת ולא על המעקה, ואף אם יצטרך להגביה את החנוכה כדי שתראה היטב ויפסיד את המעלה של למטה מעשרה טפחים מ"מ מעלת הפתח עדיפה שזה נחשב ג"כ כפתח הבית הפונה לרה"ר שהוא עיקר מקום ההדלקה, וגם יש בו את מעלת מזוזה בימין וני"ח משמאל (מו"ר הגרא"י שטיינמן זצ"ל), ומ"מ אם אין רואים את הנרות מרשות הרבים יכול להדליק על המעקה של המרפסת אפי"א אם המרפסת אינה מקורה (הוראת מרן הסטייפלר זצ"ל).

ז. חלון שיש בו סורגים הבולטים אפשר להניח עליהם את הנרות כשיש פרסומי ניסא גדול יותר כשמניחם על הסורגים, אבל צריך שיהיה ניכר גם לבני הבית, ואולם אין להניח ע"ג מזגן שאינו ניכר לבני הבית אלא לבני רשות הרבים (חוט שני שם).

ח. נרות חנוכה שהניחם למעלה מכ' אמה מרה"ר [11.76 מטר לחזו"א ו-9.80 מטר להגר"ח נאה] לא יצא (שו"ע שם סי'ו), ולכן מי שגר בקומה רביעית שהוא למעלה מעשרים אמה **ידליק בפתח הבית כדי שהדיירים בקומתו יראו הנרות**, ואפילו אם יש בניינים גבוהים ממול אפילו הכי **עדיף שידליק בפתח הבית** שהוא פרסומי ניסא לעוברים בחדר מדרגות שנחשב כרה"ר מאשר להדליק בחלון הפונה לבתים ממול שהוא פרסומי ניסא לדיירים הגרים בבתיים ממול, ובכל אופן עדיף שידליק גם בפתח הבנין ויברך למעלה בה, **ידליק בחלון ויקיים פרסומי ניסא לדיירים הגרים בבתיים ממול, ובכל אופן עדיף שידליק גם בפתח הבנין ויברך למעלה שהוא עיקר ההלכה לדעת החזו"א ולא יפסיק בדיבור עד אחרי ההדלקה בפתח הבנין** (שמעתי ממו"ר הגרא"י שטיינמן זצ"ל), וי"א שיעשה גם "אמלתרא" דהיינו מנורות זוהרות שהעין שולטת בהם גם למעלה מכ' אמה (הגר"י זילברשטיין שליט"א).

ט. נר חנוכה שהוא למעלה מעשרים אמה לדעת הגר"ח נאה, ולמטה מעשרים אמה לדעת מרן החזו"א יש להקל כשיטת החזו"א דספק דרבנן לקולא (והגר"ש דבילצקי זצ"ל אמר דבני ברק שמרן החזו"א הוא המרא דאתרא השלטא ביה עינא תלוי לפי העינים של החזו"א).

י. בתים הנמוכים מעשרים אמה מרשות הרבים כמו בתים הנמצאים מתחת לכביש יוצאים ידי חובה, שלמטה העין שולטת גם ביותר מכ' אמה (מו"ר הגרא"י שטיינמן זצ"ל).

יא. הגר בקומה שהיא למעלה מכ' אמה לרחוב הצמוד, אך ביחס לרחוב הרחוק היא פחות מכ' אמה, והעוברים ושבים ברחוב הרחוק רואים הנרות בהסתכלות רגילה הרי זה כמדליק למטה מכ' אמה (עי' שו"ת שבט הלוי ח"ד סי"ה ואילת השחר שבת כ"ב ע"א).

הדלקה מפני החשד

יב. חצר שיש לה **שני פתחים** לשני צדדים שונים כגון מזרח ומערב או צפון ודרום, צריך להדליק בשניהם **מפני החשד** שלא יאמרו העוברים באחת כמו שלא הדליק בזה לא הדליק בזה (שו"ע סי' תרע"א סי"ח), אבל אם יש לו **שני חלונות** משתי רוחות אין צריך להדליק אלא בחלון אחד שהכל יודעים שיש לבית כמה חלונות ולא יבואו לחושדו שלא הדליק (חוט שני שם).

יג. בזמנינו שיש **מנהגים שונים על מקום וזמן ההדלקה** י"א שאין חיוב להדליק מפני החשד (הגרש"ז אויערבך זצ"ל), ואולם י"א שגם בזמנינו יש חיוב הדלקה מפני החשד (הגר"ש אלישיב זצ"ל וכן נוהג הג"ר יעקב פרידמן שליט"א בביתו שבתפרח להדליק בשלושה פתחים), ויש דבזמנינו אין חוששים לחשד בבי' פתחים אבל מ"מ חוששין לחשד אם לא מדליק בבית כלל (הוראת מרן החזו"א זצ"ל לרבינו הגר"ח זצ"ל כשנסע לשבת לירושלים שימנה שליח שידליק גם בביתו בב"ב מפני החשד, והורה עוד שמספיק בסגירת התריסים שניכר שאינם בבית).

במה מדליקין

יד. כל השמנים כשרים לנר חנוכה (שו"ע סי' תרע"ג סי"א), ומצוה מן המובחר להדליק בשמן **זית** (רמ"א שם), ואין לערב מעט שמן קנולה עם רוב שמן זית (דביטול ברוב מבטל דינים ולא נותן דינים כמוש"כ העונג יו"ט ס"ד, ועוד דלא מועיל בזה ביטול ברוב כלל **דבעינן שמן זית שאורו יפה וזך**), ויש מהדריים **בשמן זית הראוי לאכילה** שבו הדליקו במקדש (הגר"ש אלישיב זצ"ל, אילת השחר שבת כ"ג ע"א).

טו. פתיל צף אף שברגע הראשון נדלקת הפתילה מכח השעוה והדלקת הפתילה מכח השמן נעשית רק בהמשך לא הפסיד את ההידור של הדלקה בשמן (הגר"ש קרליץ זצ"ל), ואמנם י"א דכיון שהדלקה עושה מצוה ההדלקה צריכה להיות בשמן, ולכן ישתמש בפתילות של **צמר גפן בלבד**, ויש עצה להטביל הפתילה בשמן או לשורפה קודם הדלקה (מז"ר הגר"א זצ"ל שטיינמן זצ"ל, ואולם לדברי יציב (או"ח סי' רפ"ד) שאם הדליק נר של שעוה שהשלהבת שלה היא ביותר מ"כ אמה ולאחר זמן הגיע למטה מ"כ אמה יצא משום דאשו משום חציו וכל מה שנדלק אח"כ נעשה ע"י מעשיו עכשיו, א"כ נמצא דהדלקה בפתיל צף נחשבת ג"כ כהדליק מתחילה בשמן דהדלקת השמן אח"כ נעשית על ידו).

טז. אם הניח השמן תחת המיטה לא ידליקו בו נר חנוכה משום שמאכל שהיה תחת המיטה שורה עליו רוח רעה, וכיון דנמאס לאכילה נמאס למצוה, אבל אם השמן הוא מר דאינו בר אכילה אין שורה עליו רוח רעה ומותר (בן איש חי פר' וישב), ולפי"ז אם הניח תחת המיטה שמן זית הראוי לאכילה לא ידליק בזה, אבל אם הניח שמן למאור שאין ראוי לאכילה ידליק בזה.

מנין הנרות

יז. מצות נר חנוכה נר איש וביתו, והיינו נר אחד בכל בית, ולהידור מוסיף בעה"ב נר בכל לילה כמנין הימים עד שבליה האחרון יהיו שמונה, ודעת המחבר שאע"פ שבני הבית מרובים לא ידליקו יותר, וכן מנהג בני ספרד (שו"ע סי' תרע"א סי"ב), ודעת הרמ"א דכל אחד מבני הבית מדליק כדן המהדרין ומוסיף והולך, וכן מנהג בני אשכנז (רמ"א שם), ואפילו קטן שהגיע לחינוך (רמ"א סי' תרע"ה סי"ג), והגיע לחינוך היינו מגיל שיודע להדליק נר בעצמו ומבין ענין הנס (תשובות והנהגות ח"ג סי' רט"ו אות ט"ו), ו**קטן מבני ספרד שרוצה להדליק** ידליק את השמש וטוב לעשות כן כדי לחנכו במצוות שגם בזה יש קצת מצוה (בן איש חי וישב יח), ואם הילד רוצה מאוד להדליק ולברך על החנוכה שלו, רשאי אביו להרשות לו ולשמחו בכך (אור לציון ח"ד הערות פרק מ"ב א).

יח. מנהג אשכנז דכל אחד מבני הבית מדליק **ומברך**, וי"א שיכוונו בני הבית שלא לצאת בהדלקת אביהם כדי שיוכלו לברך דאלי"כ אין מברכים על הידור (שו"ת רע"א תנינא סי' י"ג ביאור הגר"א סי' תרע"ז סק"ד ופמ"ג סי' תרע"ד סק"א), וי"א דיוצאים בהדלקת אביהם בכל ענין, ומ"מ מברכים דההידור הוא **מעשה נפרד** מבעה"ב (ע"י מ"ב סי' תרע"ז סקט"ו ד"א שלא מועיל כוונה שלא לצאת בהדלקת בעה"ב, וע"י מג"א סי' תרע"ד סק"א שאין להדליק נר של בני הבית מנר בעה"ב דנר בעה"ב לבד חשיב **נר מצוה**, וע"י ח"י מרן ר"י הלוי הל' חנוכה ואבי עזרי שם, וע"י שפ"א שבת כ"א ע"ב שמסתפק אם בני הבית המהדרין מברכין על ההדלקה, ואצל תלמידי הגר"ח גריינמן זצ"ל נוהגים שבני הבית יוצאים בברכת בעה"ב ואין מברכים בעצמם), **ובכל אופן ידליק בעה"ב ראשון ואח"כ בני ביתו דאם ידליקו בני הבית קודם להדלקתו נמצא שמהדר הוא את הדלקתם ואין בעה"ב מקיים את עיקר ההדלקה** (כתבי תלמידים מבית בריסק).

זמן הדלקת הנרות

יט. זמן הדלקת הנרות לדעת המחבר הוא **בצה"כ** (סי' תרע"ב סי"א), **וכן מנהג החסידים ועדות המזרח**, ומתפללים מעריב ואח"כ מדליקים (ע"י בב"א זצ"ל), ויסדר החנוכה לפני שיתפלל כדי שיוכל להדליק מיד אחרי מעריב, ואולם לדעת הגר"א (מובא במ"ב שם סק"א) זמן ההדלקה הוא **בשקיעה וכן מנהג אשכנז** (ומרן הגר"ז זצ"ל הקפיד שתהיה ההדלקה **בשקיעה בדיוק**, וכן מנהג האר"י להדליק בשקיעה ממש דהדלקה עושה מצוה ואז יכול לזכות באור הגנוז מששת ימי בראשית שקיים בנר חנוכה), ומ"מ ישים שמן שיהא דולק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים (מ"ב שם), **ומרן החזו"א זצ"ל נהג להדליק עשרים דקות לאחר השקיעה** כדי להרויח את שתי השיטות (וכן נהג האדמו"ר בעל ה"בית ישראל" מגור זצ"ל).

כ. אם עבר הזמן ולא הדליק, יכול **בדיעבד** להדליק כל הלילה עד עלות השחר **בברכה**, ומ"מ ידליק **במקום ההדלקה בפתח ביתו** (ע"י שו"ע שם סי"ב, ומ"א סק"ו, ונראה דאף שמדליק בסוף הלילה לא ידליק בביתו דהא הטעם שמדליק בדיעבד כל הלילה הוא משום לישנא בתרא בגמ' דעד שתכלה רגל מהשוק היינו 'לשיעוריה', אבל אין זמן להדלקה ויכול להדליק כל הלילה, **וזה פלא שהרי מפורש בברייתא שם דנר חנוכה מדליקו על פתח ביתו מבחוץ לפרסומי ניסא**, וע"כ דיש להדליק במקום שיש אפשרות לראות את הנרות מבחוץ אף כשמדליק בסוף הלילה).

כא. מדליק כל הלילה **בברכה** רק אם בני ביתו נעורים אבל אם ישנים ידליק בלא ברכה (מ"ב שם סק"י"א), ואם בא לביתו **קודם עלות השחר** ובני ביתו ישנים **יקיצם** כדי שיוכל לברך (מ"ב שם והטעם שבליה לא כתב המ"ב שיקיצם אלא רק קודם עלות השחר כיון שפרסומי ניסא הוא רק שהנרות יבאו את האנשים ולא שהאנשים יבאו את עצמם לנרות באופן מתוזמן ולכן לא יעירם בלילה, אבל לפנות בוקר שמקיצם להתחיל את היום ולא רק להדלקה הוא פרסומי ניסא, ואפשר שהיום שלא קמים כ"כ מוקדם אינו רשאי להקיצם), ואפילו אם הגיע לביתו פחות מחצי שעה סמוך לעלות השחר ידליק בברכה (שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קנ"ו וכן משמע מלשון המ"ב שם), **ומ"מ המנהג לברך אף אם אינו יכול להעיר את בני ביתו דפרסומי ניסא אינו מעכב** (ע"י בשע"צ שם דדעת החמד משה שמברך גם יחידי ומסידק דהמברך אין מוחין בידו ובשו"ת אג"מ או"ח ד' סי' קה אות ז' פוסק דמחויב לברך וכן הורה הגר"ש וואזנר זצ"ל).

כב. יש אומרים שמי שטרוד בשעת ההדלקה (כגון שנוסע מביתו ובשעת ההדלקה יהיה בדרך) יכול להדליק נר חנוכה מפלג המנחה ואילך, ויכול לברך על הדלקה זו ובלבד שיתן בה שמן שידלק עד כחצי שעה לאחר צאת הכוכבים (שו"ע סי' תרע"ב סי"א ומ"ב שם), ומכל מקום עדיף לכתחילה שישלח שליח או ידליק בעצמו מאוחר בלילה (שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' ל"ו, חוט שני חנוכה עמ' ש"ז).

כג. אשה החוזרת מאוחר בלילה ימתין לה בעלה להדליק משום שלום בית (הוראת הגר"ש ואזנר זצ"ל, וידוע המעשה עם רבי נחומקא זצ"ל רבו של הסבא קדישא החפץ חיים שהמתין זמן רב לאשתו להדלקת נרות חנוכה משום שלום בית), ואין צריך לומר שאם הבעל חוזר מאוחר לביתו תמתין לו אשתו כיון שהוא עיקר הבית ולא תדליק במקומו (עי' ביאוריה"ל סי' תרע"ה סי"ג שהביא את דברי חז"ל "תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו"), וכל זה רק אם לא עובר הזמן אבל אם עומד לעבור הזמן של כלתה רגל מן השוק לא ימתין זה לזה, ולמנהג החסידים שמדליקים בפנים ויכולים להדליק מעיקר הדין כל הלילה תמתין לו כל הלילה (מבית לוי מועדים).

כד. כשמדליקים עליו בביתו יוצא ידי חובת הדלקה, ומ"מ צריך לראות נר חנוכה ולשמוע הברכות מאחר משום די"א שגם אם מדליקים עליו בביתו צריך לברך על הראיה להודות על הנס (עי' מ"ב סי' תרע"ו סק"ו ושו"ע סי' תרע"ז סי"ג, ועי' בס' נר חנוכה פ"ד אות כ"ט), ואמנם י"א דכיון שברכת הרואה היא רק אחרי שרואה נר דלוק, ואילו המדליק עצמו מברך קודם ההדלקה א"כ אין הרואה יכול לצאת בברכת המדליק א"כ יראה תחילה נר חנוכה שכבר דלוק ע"י אחרים ואז יוכל לצאת ידי חובת ברכה מפי המדליק שמברך אחריו (עי' בס' נר חנוכה שם הערה ס"ט בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל), ואולם י"א דכיון שהמדליק מברך עובר לעשייתו להדלקה נחשב הרואה כמי שרואה הנרות דולקים עוד קודם ההדלקה ויכול לצאת ידי ברכות הרואה מהמדליק אף שלא רואה נרות אחרים (שמעתי ממו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

כה. אם מדליקים עליו בביתו ורוצה לברך ברכות הרואה בעצמו על ראיית נ"ח במקום שנמצא יש עצה שיכוין שלא לצאת בברכת שעשה נסים ושהחיינו שמברכים בביתו דאז אין מתייחסים ברכות אלו אליו ושפיר יכול לברך בעצמו (עי' שו"ת רעק"א מהדו"ת סי' י"ג שפי' דטעם הסוברים שכשהדליקו עליו בביתו אינו מברך משום שמוציאים אותו גם בברכות וא"כ יכול לכוון לא לצאת בברכות, אבל אם טעמם דלמדליק אין דין "רואה" והיינו דתקנת רואה נתקנה רק למי שלא מדליק אבל המדליק אין יכול להפריד בין ההדלקה לראיה א"כ לא יועיל עצה זו דכיון שמדליקין עליו בביתו אין לו דין רואה, ואולם כבר פסק המ"ב כדעת רעק"א בס"י תרע"ו סק"ד ובס"י תרע"ט סק"א ובשעה"צ שם).

סדר ההדלקה

כו. ביום הראשון מתחיל להדליק בצד ימין של החנוכה, ובכל יום מוסיף נר סמוך לו ועליו מברך וממנו ממשיך לימינו כדי להפנות לימין (שו"ע סי' תרע"ו סעי' ה'), ואין חילוק בין מניח מימין הפתח ובין שמניח משמאל הפתח תמיד יברך הברכה על הנר הנוסף וילך בכל אופן משמאל לימין, נמצא שתמיד מברך על הנר הנוסף המורה על תוספת הנס (מ"ב שם סק"ט), ולכן יש לעמוד בצד שמאל של החנוכה שכשיתחיל להדליק בנר השמאלי לא יהא כמעביר על המצוות (מ"ב שם), וי"א שאין לברך על הנר הנוסף שהוא הידור מצוה אלא לעולם יברך על הנר הסמוך לפתח שהוא הנר שהדליק ביום הראשון בין כאשר מדליק בשמאל הפתח והנר הסמוך לפתח הוא הנר הימני בחנוכה ובין כאשר מדליק מימין הפתח והנר הסמוך הוא הנר השמאלי בחנוכה, ואם מדליק בחלון שאין טפח הסמוך לפתח מתחיל משמאל לימין משום כל פניות יהיו לימין (שיטת הגר"א, עי' מ"ב ושעה"צ שם), ודעביד כמר עביד כמר עביד (מ"ב שם ומי שמדליק מחמת ספק בשני מקומות בפתח החצר ובחלון ראוי שידליק כהגר"א בפתח החצר כדי לקיים טפח הסמוך לפתח, ובחלון שאין טפח הסמוך ידליק כהשו"ע שיתחיל מימין ובשאר הימים יברך על הנר הנוסף המורה על תוספת הנס).

כז. טעה והדליק פחות נרות ממנין הימים, כגון שהדליק ב' נרות ביום ג' צריך להוסיף נר נוסף אבל לא יברך (דעת הא"ר סי' תרע"ב סק"ז דחוזר ומברך ואולם הפר"ח שם חולק וס"ל דא"צ לברך על ההידור וספק ברכות להקל ועי' ח"א כלל קנ"ד סכ"ט דפסק שא"צ לברך), ואם הדליק וראה מיד שחסרו נרות מההידור לא ישוח עד שיביאו לו השאר (בן איש חי פרשת וישב י').

כח. טעה והדליק יותר נרות ממנין הימים כגון שביום ג' הדליק ד' נרות יצא ידי חובתו (חכמת שלמה על השו"ע), ואולם צריך לכבות את הנר הנוסף שהוסיף בטעות כדי שלא יפסיד ההיכר של אותו היום (חוט שני פ"ט עמ' ש"ג), וכיבה את הנר האחרון שהדליק שהוא הנר שהדליק בטעות (דלעולם הנר הראשון שמדליק הוא הנר מצוה אף לדעת השו"ע דכל יום מברך על הנר שמוסיף והולך משמאל לימין, ואולם לדעת הגר"א בדעת השו"ע דלעולם הנר הראשון בחנוכה שהדליק ביום הראשון הוא הנר מצוה והנר שמוסיף כל יום ומדליקו ראשון הוא נר הידור המורה על תוספת הנס א"כ עליו לכבות את הנר הראשון שהדליק שבו נעשתה הטעות), ואף אם ביום הראשון הדליק שנים צריך לכבות אחד כדי שלא יתבטל ההיכר ביום השני (הגר"ח קרליץ זצ"ל), ועוד שלא יאמרו לצרכו הוא מדליק (הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

כט. אם יש לו שתי נרות ביום השלישי לא ידליק אלא אחד (מ"ב סי' תרע"א סק"ה), ואולם אם התחיל להדליק ביום השלישי את הנרות ולא הצליח להדליק את השלישי לא יכבה את הנר השני אף שאין היכר לימים באופן זה (מו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל), וי"א דאם יש לו ב' נרות ביום השלישי ידליק שנים דיש הידור אף בשנים ביום השלישי (מרן הגרא"מ שך זצ"ל באבי עזרי ה"ל חנוכה, ונפק"מ במי שהדליק נרות כנגד חלון זכוכית שאינה שקופה שניכר בחוף שיש שם נרות אבל אין ניכר מספר הנרות דהורה הגר"ש אלישיב זצ"ל שלא יוצא אלא ידי עיקר הדין של נר איש וביתו אבל לא ידי מהדרין ולדעת הגרא"מ שך יוצא בזה ידי ריבוי נרות).

ל. טעה והדליק בחנוכה של חבירו (טעות זו מצויה בישיבות או בבתי מלון, שמדליקים כולם בחדר האוכל) יחזור וידליק בלא ברכה, וישמע ברכה מחבירו (עי' מ"ב סי' תרע"ג סק"ב "שמן גזול צ"ע אם כשר לנר חנוכה שואל ומשיב חלק א' מהדורא תליתאה סי' שמי"ט" ועיי"ש טעמו דקנאו להשמך ע"י שאסרו באיסור הנאה וכמבואר בתוס' שבת דף נ"ח ע"א דע"י שנאסר בהנאה חשוב שינוי מעשה, ואף שהמדליק לא טלטל את הנרות וא"כ ליכא קנין גניבה ואינו כגנב לקנות בשינוי? הרי כבר כתב רעק"א כתובות ל"ד ע"ב דשינוי מעשה חשוב להקרא קנין גזילה אף שלא קדם לו מעשה קנין של הגזול, והיה מעשה בבעל חנוכה שבה ומצא את חנוכייתו דולקת וכיבה אותה והדליקה מחדש, ולא טוב עשה דכיון שקנה הראשון את השמן בשינוי מעשה ע"י שאסרו בהנאה א"כ נמצא שהדליק בשמן של חבירו, ואצלו אין שינוי מעשה שהרי כבר נאסר בהנאה).

לא. יקבץ אשתו ובני ביתו בעת ההדלקה והברכות לפרסם הנס (חיי אדם כלל קנ"ד אות כ' בן איש חי וישב אות א').

לב. ראוי שלא לצאת מביתו בתוך חצי שעה להדלקת הנרות שמצוה לראות הנרות דלוקים והוא פרסום הנס וחיוב מצוה (מקור חיים לבעל החוות יאיר תרע"ב סק"ב וז"ל "ני"ל שיעקר המצוה היא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראותם ולשמוח בהם ולא סגי שידליק וילך לו"), ויש להאריך בשירים ופיוטים חצי שעה לכל הפחות (יסוד ושורש העבודה שער י"ב פ"א), ובכח הראיה של הנרות לטהר כל מה שפגם בראיית העיניים **שהאור הגנוז לצדיקים לעתיד לבא טמון בנר חנוכה** (המגיד מקוזניץ זצ"ל).

סדר הברכות

לג. בליל ראשון מברך ג' ברכות: להדליק, שעשה נסים, ושהחינו, ובשאר ימים מברך להדליק ושעשה נסים, ואם לא בירך שהחינו ביום א' יברך ביום שזכר **בשעת ההדלקה** (שו"ע תרע"ו ס"א), ואם לא בירך עד יום השמיני אפשר שיברך על עצם הזמן של חנוכה אפילו בלא הדלקה (שעה"צ שם סק"ג שמסתפק בזה ומניח בצ"ע), ואחר ההדלקה אומר **הנרות הללו** (שו"ע סי' תרע"ו ס"ד), ואומרו אחר שהדליק את הנר הראשון, ויש שנוהגים אחר שסיים את כל ההדלקה קודם שהדליק השמש (מ"ב שם סק"ח).

לד. הדליק נר חנוכה ושכח לברך, אם נזכר קודם שהדליק את כל נרות ההידור יכול לברך את כל הברכות, ואם נזכר לאחר שהדליק את כולם מברך רק שעשה נסים וביום א' גם שהחינו, וכדן רואה שמברך ב' ברכות (מ"ב סי' תרע"ו סק"ד).

לה. אין להפסיק בדיבור בין הברכות להדלקה, ואם הפסיק צריך לחזור ולברך (עפ"י שו"ע קס"ז ס"ו), ואולם אם הפסיק בדיבור אחרי שהדליק נר אחד אינו צריך לחזור ולברך (שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קט"ו וחי"י סי' ס"ד).

הדלקה עושה מצוה

לו. הדלקה עושה מצוה, ולפיכך אם כבתה אין זקוק לה, ואפילו בערב שבת אם כבתה קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעוד יום אין זקוק לה (שו"ע סי' תרע"ג ס"ב), ומ"מ ראוי להחמיר לחזור ולהדליקה ובפרט בערב שבת ואינו מברך (רמ"א שם ומ"ב סק"ז), אבל אם הדליקה ולא נתן בה שמן כשיעור או הדליקה במקום הרוח אפילו אם דלקה כשיעור לא יצא וצריך לחזור ולהדליק בלא ברכה (שו"ע סי' תרע"ה ס"ב ומ"ב סק"ח וסי' תרע"ג סק"ה, **ואם הדליק על דעת לכבות**, דעת הגר"ח קניבסקי זצ"ל בספרו 'טעמא דקרא' דנחשב כהדליק במקום הרוח ולא יצא, ולכן בערב שבת כשיש לו רק נר אחד נר שבת קודם לנר חנוכה ולא אומרים שידליק נר חנוכה ויכבה ואח"כ ידליק נר שבת, ואמנם שמעתי ממו"ר הגראי"ל שטיינמן זצ"ל דאין המחשבה מגרעת את מעשה ההדלקה ויוצא ידי חובה גם בהדליק ע"ד לכבות).

לז. אם כבה אחד מהנרות ואפי' הנר הראשון קודם שהשלים את כולם צריך לחזור ולהדליקו, כיון שצריך דבשעת ההדלקה יהיו כל הנרות כחשבון הימים (ביאוה"ל סי' תרע"ג ס"ב, **ונמצא דשייך הדלקה שכולה של הידור דהא בכבה הנר הראשון כבר נתקיימה המצוה** **הדלקה עושה מצוה ומדליק את הנר הראשון רק כדי שיהיה לו נרות כחשבון הימים,** ויתכן לפי"ז דיכול לחלק את החנוכה לשנים באופן שלא יכול להדליק בפתח הבית רק נר אחד ידליק נר אחד **בפתח הבית** ואת נרות המהדרין דמוסיף והולך **בחלון**, וכגון ביום ג' ידליק נר אחד בפתח ביתו ושלושה נרות בחלון ונמצא שידליק ארבעה נרות חוץ מהשמש בנר שלישי של חנוכה, וזה מצוי בבתי מלון ובתי חולים שלא מאפשרים להדליק אלא נר אחד בפתח החדר ואת נרות המהדרין ידליק בחדר אוכל וצ"ע).

לח. טוב שכל אחד ישתדל להשיג חנוכה יפה לפי כחו (מ"ב תרע"ג סק"ח, **ויש הוכחות שהחנוכה אינה רק היכי תמצי לקיום המצוה אלא חלק מקיום מצות הדלקת נ"ח**), ועל זה אחז"ל הרגיל בנר שמקיימה בהידור זוכה לבנים ת"ח, ואמנם אם חושש להדליק בחנוכה של כסף בחוץ שמא תגנב עדיף שידליק בחוץ בחנוכה פשוטה משידליק בפנים בחנוכה של כסף (ועי' באה"ט סי' תרע"ג סק"ג שהמהרש"ל קנה חנוכה של כסף והדליק בה **בליל ב'** ובירך שהחינו, והטעם שחיכה ליום השני עם החנוכה שרצה לברך גם על ההידור שהחינו).

איסור הנאה מנרות חנוכה

לט. אסור להשתמש לאור נרות חנוכה כגון למנות מעות או לראות תוית של תרופה, ואפי' ללמוד לאורה אסור (עי' שו"ע סי' תרע"ג ס"א), וי"א דמותר לעיין בספר בדרך עראי (באה"ט שם סק"ד), ולעיין בספר לצורך איזה ספק שמסתפק בדין הנרות ודאי מותר (שעי"ת שם סק"ד), וכשיש **הפסקת חשמל** אין צריך לצאת מהבית כדי לא להנות מהנרות (שעי"ת סי' תרע"ג סק"ג).

מ. לאחר שעבר זמן הצריך להדלקה יכול להשתמש לאורה, ואולם ראוי להתנות לכתחילה שלא מקצה את השמן אלא לשיעור ההדלקה משום דיש הסוברים שאם נתן בסתם הקצה הכל למצותה (מ"ב סי' תרע"ב סק"ז, וסי' תרע"ז סק"ח).

הדלקת "שמש"

מא. נוהגים שחוץ מהנר שבו מדליק את הנרות **מניחים נר נוסף** ליד נרות החנוכה כדי שלא יהנו מהנרות אלא מהנר הנוסף והוא הנקרא "שמש" (שו"ע שם), וי"א שאין מוסיפים עוד נר אלא הנר שבו מדליק את הנרות מניחו לנר נוסף ויוצא שהנר הנוסף הוא נר של שעה שהרי בשמן א"א להדליק את הנרות (רמ"א שם וכן נוהגים החסידים), ואמנם אין להשתמש לאור השמש תשמיש של גנאי כגון לגוז צפרנים או להכנס עמו לבית הכסא בהפסקת חשמל (באה"ט שם סק"ז, ודבריו הם על דברי הרמ"א שיש רק נר נוסף אחד שבו אין להשתמש תשמיש של גנאי כיון שמדליקין אותו כנר נוסף, אבל להשו"ע שיש שני שמשים אחד שמדליקין עמו את הנרות ואחד נר נוסף ליד נרות החנוכה מותר להשתמש בנר שמדליקין עמו תשמיש של גנאי שהרי משמש רק כדי להדליק בו והרי הוא כגפרור בעלמא).

מב. שני בני"א המדליקים נרות חנוכה בסמוך, צריך כ"א להדליק שמש לעצמו ולא יסתמך על של חברו (מו"ר הגראי"ל זצ"ל).

מג. יש להזהר שלא להשתמש לצורך ה"שמש" בכוסיות שהשתמשו בהם יום קודם לנרות המצוה, משום שנשאר שם שמן האסור בהנאה ונאסר השמן כולו משום תערובת, ואולם אם לא נשאר שמן בכוסיות אין לחשוש לבליעות משום שלא הקצה מתחילה אלא השמן שנדלק ולא השמן הבלוע, ובלא"ה כלי זכוכית להרבה פוסקים אינם בולעים (מו"ר הגראי"ל שטיינמן זצ"ל).

מד. בערב שבת מדליק האיש נר חנוכה תחילה ואח"כ מדלקת האשה נר של שבת (ע"י שו"ע סי' תרע"ט ס"א), ואשה המדלקת נרות חנוכה וטענתה והדליקה קודם נרות שבת כיון שבסתמא מקבלת שבת בהדלקתה לא תדליק אח"כ של חנוכה אלא תמנה שלוח להדליק והוא יברך ברכת להדליק, וברכת שעשה ניסים ושהחיינו יכולה לברך בעצמה דלא גרע מרואה נרות אצל אחר דמברך שעשה ניסים ושהחיינו בשבת, ואולם איש המדליק נרות שבת וטעה והקדים נרות שבת לנרות חנוכה יכול להדליק אח"כ נרות חנוכה כיון שאיש לא מקבל שבת בהדלקת הנרות (ע"י מ"ב שם סק"א ושע"צ סק"ג).

מה. יכול להדליק נר חנוכה בערב שבת ולברך בעוד היום גדול (רמ"א שם), ודוקא אחר פלג המנחה שהוא שעה ורביע קודם הלילה (מ"ב שם סק"ב), והשנה זמן זה הוא בשעה: 3:45 ויש הנוהגים בערב שבת לומר רק "הנרות הללו" בשעת ההדלקה, אבל "מעוז צור" שרים בליל שבת בסעודה (לקט יושר עמ' 153 שכן נהג רבו בעל התרוה"ד).

מו. צריך ליתן שיעור של שמן בערב שבת כדי שיספיק לדלוק עד חצי שעה אחר צאת הכוכבים (מ"ב שם סק"ב), ויש להקפיד שגם הקטנים שהגיעו לחינוך שידליקו נרות בשיעור זה ולא ידליקו את הנרות הפשוטים הדולקים רק חצי שעה.

מז. נכון להתפלל מנחה בערב שבת קודם הדלקת הנרות שלא יהיה תרתי דסתרי (מ"ב שם ושע"צ סק"ז), וטעם זה שייך רק אם מדליק מבעוד היום גדול וסומך על ר"י דמפלג המנחה נחשב כמו לילה אבל אם מדליק קודם השקיעה שהוא הזמן לרבנן בערב שבת יכול להתפלל מנחה לאחר ההדלקה, ע"י שע"צ בסוגריים שם), ועוד טעם שמנחה היא כנגד תמיד של בין הערביים והדלקת נרות היתה אחריו (שע"ת שם סק"א), וכן מטעם תדיר ושאינו תדיר (פוסקים), ואם אין לו מנין לא יתפלל ביחידות אלא יתפלל במנין לאחר ההדלקה (א"ר סק"א).

מח. בשבת חנוכה יש להרבות בסעודה יותר משאר שבתות השנה (בן איש חי שנה א פרשת וישב אות כ"ח).

מוצאי שבת קודש חנוכה

מט. יש נוהגים להקדים תפילת ערבית במוצאי שבת כדי להספיק להדליק נרות חנוכה בזמן, ויש שאין מקדימין כלל ומתפללין כבכל מוצאי שבת, ובכל אופן אין אומרים ויתן לך בבית הכנסת (לוח א"י).

נ. מזדרזין להדליק נרות חנוכה מיד בגמר תפילת ערבית כדי שלא יעבור זמן ההדלקה, ולכן נכון להכין מערב שבת הפתילות והשמן כדי שיוכל למהר ולהדליק במוצאי שבת, ואם רוצה בשבת לומר לבני ביתו שיכינו את הנרות והשמן מיד במוצאי שבת ירמוז להם כגון שיאמר להם שיש מצוה להדליק נרות במוצאי שבת בהקדם האפשרי (וידוע על הגה"צ רבי דוד בהרן זצ"ל שהזדו מאד להדלקת הנר במוצאי שבת קודש בביתו בירושלים, וקפץ דרך חלון בית הכנסת ורץ לביתו להדלקת הנרות).

נא. מדליקים נ"ח בביהכ"ס קודם הבדלה (שו"ע סי' תרפ"א ס"ב), ובבית י"א שמדליק ואח"כ מבדיל (רמ"א שם), וי"א דמבדיל ואח"כ מדליק (ט"ז ע"י מ"ב שם סק"ג), ומרן החזו"א הדליק ואח"כ הבדיל ובסוף ימיו הבדיל ואח"כ הדליק, ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד (מ"ב שם), ומי שנכנס לביתו ופוגע בחנוכה ידליק תחילה משום אין מעבירין על המצוות (הנהגות ופסקים הגרי"ח זוננפלד זצ"ל עמ' 100, והגאב"ד הגר"י קרליץ זצ"ל כשהיה גר בירושלים והדליקו את החנוכה בחוץ היה מדליק ואח"כ מבדיל משום שפגע בחנוכה תחילה, אבל כשהגיע לב"ב והדליק בחלון הבדיל קודם משום שפגע תחילה בהבדלה שהכינה לו הרבנית ע"ה).

נב. מי שנוהג להדליק נ"ח ואח"כ להבדיל ושכח לומר אתה חוננתנו בתפילה ובא לביתו ובירך להדליק נר של חנוכה ונזכר שלא הבדיל בתפילה ולא אמר ברוך המבדיל בין קודש לחול והרי אסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל מה יעשה? העצה הטובה ביותר שאחד מבני הבית יוציאו בברוך המבדיל, ואם אי אפשר נראה שידליק נר אחד ואח"כ יאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול וימשיך להדליק את שאר הנרות (ע"פ הרמ"א סי' רצ"ט ס"י דמלאכה קלה כמו הדלקת נר מותרת בלא הבדלה, ואף שהמ"ב מסיק שלא כדבריו, מ"מ כיון דנפק מפומיה דרמ"א ראוי הרמ"א לסמוך עליו כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, ושמעתי מהגר"ח קניבסקי זצ"ל שיאמר הוא עצמו ברוך המבדיל ולא נחשב הפסק דהרי זה כמו שאומר תנו אוכל לשור דלא נחשב הפסק, ואולם מהגרא"ל שטיינמן זצ"ל שמעתי דהוי הפסק ולא דמי לתנו אוכל לשור דהוי צורך האכילה משא"כ כאן דלא הוי צורך ההדלקה אלא צורך המלאכה).

דין אכסנאי (אורח) בחנוכה

נג. אורח שמתארח בעיר אחרת אפי' ליום אחד לאכילה ושינה ואין מדליקים עליו בביתו יתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן ויוצא בזה ידי חובת הדלקה (שו"ע סי' תרע"ז ס"א), וי"א דצריך בעל הבית להוסיף אף מעט שמן בשביל האכסנאי חוץ משמן חצי שעה שנותן בשביל עצמו (מ"ב שם סק"ב), ואולם למנהג האשכנזים דכל אחד מבני הבית מדליק לעצמו נכון יותר שידליק האורח בעצמו (ע"י מ"ב שם סק"ג ושע"צ סק"י דכהיום שהמנהג להיות מן המהדרין יבואו לחושדו שלא הדליק נר חנוכה, וע"י בשלמי תודה חנוכה עמ' קט"ז שהוכיח מלשון השע"צ שם סק"י דאכסנאי המשתתף בפרוטה מקיים בזה גם דינא דמהדרין לכל אחד), וכן המנהג דהנשואים המתארחים אצל הוריהם ונחשבים לאכסנאים מדליקים בעצמם (הוראת גדולי הפוסקים הגרש"א והגר"ש"א זצ"ל).

נד. מי שמתארח עם בני ביתו כמה שעות בבית חבירו וסועד שם צריך להדליק בביתו אף שבייתו בעיר אחרת (ע"י מ"ב שם סק"ב בשם הט"ז, ובספר נר איש וביתו כתב שאם אין ביתו באותו העיר רשאי להדליק שם וצ"ע).

נה. אורח שאשתו מדלקת נר חנוכה בביתו יוצא ידי חובתו בהדלקתה (שו"ע שם ומ"ב סק"ב), ואם רוצה להדליק בעצמו באכסניתו ולברך רשאי ובלבד שיכון שלא לצאת בהדלקתה (רמ"א שם ס"ג), ומ"מ טוב יותר לשמוע הברכות מאחר או להדליק הנרות לפני שאשתו מדליקה בביתו כי י"א דאינו יכול לנתק עצמו מהדלקת אשתו בביתו (מ"ב שם סק"ט).

נוסע חוץ לביתו

נו. מי שנוסע לשבת לעיר אחרת ואוכל במקום אחד וישן במקום אחר, מדליק במקום שאוכל, אבל אם אוכל באולם שמחות ידליק במקום שישן, ואמנם אם ישן בביתו הקבוע ואוכל אצל אחרים ידליק בביתו (עי' שו"ע סי' תרע"ז ס"א).

נז. מי שנוסע מחוץ לעיר למשך השבת ימהר במוצ"ש לחזור לביתו קודם שכלתה רגל מן השוק (בערך בשעה 10:00 וכל מקום לפי ענייננו) וידליק בביתו, ואם לא יספיק להגיע לביתו בזמן זה, ידליק במקום שנמצא שם וישאר שם כשיעור של חצי שעה (הוראת הגר"שה ואזנר זצ"ל), ועדיף להשאר ללון שם במוצ"ש ולאכול מלוה מלכה, ובבוקר סעודה נוספת (הוראת מרן החזו"א זצ"ל).

יולדת השוהה בבית חנוכה

נח. יולדת השוהה בבית החולים בחנוכה, ובעלה מדליק בביתם יוצאת בהדלקת בעלה, וראוי שתראה נר חנוכה ותשמע ברכת שעשה נסים ושהחיינו, ואם בעלה בבית הוריו י"א שאין יוצאת בהדלקתו וצריכה להדליק בבית החולים, או לצאת בהדלקה של האחרים שם (הגר"ח קרליץ זצ"ל), וי"א דאשה טפלה לבעלה ויוצאת בהדלקתו בכל מקום שמדליק (מו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל, ולפי"ז אשת אדמו"ר יוצאת בהדלקת בעלה שמדליק בחדרו שבביתו"ד אף שלרבנית אין שום שייכות לחדרו ולכן אינה צריכה להדליק בעצמה).

דין חתן בנר חנוכה

נט. חתן המתחתן בחנוכה וחופתו אחר צה"כ עליו להדליק בבית הוריו, אבל אם יוצא מבית הוריו לפני זמן ההדלקה, כגון שבת הוריו בירושלים ומתחתן בב"ב ויגור בה, אין יוצא בהדלקה שמדליקין בבית הוריו אפי' את עיקר הדין של נר איש וביתו, משום שברגע שיצא ממפתן בית הוריו עקר דירתו ואינו סמוך שוב על שולחנם ועליו להדליק בליה כשיגיע לביתו החדש, ויש שעושים את חדר היחוד בביתם החדש של החתן והכלה ומדליקים שם את נ"ח (הליכות שלמה פי"ד ס"ד), וי"א דלא נחשב שעוקר דירתו כשיוצא מבית הוריו אלא רק לאחר הנישואין שהרי אם תברח הכלה קודם החופה יחזור לבית הוריו, ולכן יוצא הוא בכל אופן בהדלקה בבית הוריו ורק צריך להדליק בביתו החדש משום נר מהדרין (הוראת הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

קטן שהגדיל בחנוכה

ס. מי שנעשה בר מצוה בחנוכה ומנהג אבותיו להדליק בשקיעה, י"א דידליק גם את הנר של ליל יום הבר מצוה בשקיעה ואינו צריך להמתין לצה"כ שאז יהיה בר חיובא מדינא (הליכות שלמה פט"ז סי"ד והגר"ח קרליץ זצ"ל), ואולם י"א דיחכה וידליק בצה"כ (הגרא"ל שטיינמן והגר"שה וואזנר זצ"ל, ומי"מ מי שנעשה בר מצוה באמצע חנוכה מברך ברכת שהחיינו ביום הראשון ואין ממתין לברך לכשיגדיל), וכשחל ליל הבר מצוה בשבת שאינו יכול להדליק בצה"כ, ידליק בער"ש ויברך רק ברכת להדליק, ובליל ש"ק יברך שעשה נסים ושהחיינו על ראיית נר חנוכה דלא גרע מרואה (הוראת מו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל), וכל זה בקטן שהגדיל אבל בקטנה שהגדילה אין צריך אביה להמתין מלהדליק עד צה"כ (אשרי איש עמי רס"א).

דיני יארצייט ואבל בחנוכה

סא. כל דיני אבילות נוהגים בחנוכה (מ"ב סי' תרפ"ג סק"א), ומנהג בני אשכנז ד"חיוב" תוך י"ב על אביו ואמו אין נגש להיות ש"צ בשחרית שיש בו הלל אלא במנחה ומערב, ויש אומרים שיתפלל שחרית ובאמירת הלל לחליפו אחר (מ"ב תר"ע סק"ב ותקפ"א סק"ז), ומנהג החסידים שאבל לא נגש כלל להיות ש"צ בחנוכה (וכן הורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל בביהכ"נ"ס לדרמן).

סב. אב"ל לא ידליק את נרות בית הכנסת ביום הראשון של חנוכה משום שאין ראוי שיברך שהחיינו בציבור, ואולם בביתו יכול לברך שהחיינו (מ"ב תרע"א סקמ"ד).

סג. אב"ל בתוך י"ב חודש לא ישתתף במסיבות חנוכה, ומי"מ בחור ישיבה שהוא אב"ל מותר לו להכנס לחדר האוכל במסיבת חנוכה משום שזהו ביתו ואינו חייב לצאת מביתו מפני זה, אך לא ישתתף בריקודים (הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל).

סד. נוהגים לומר הלל בחנוכה בבית האבל כיון שהוא חיוב מדינא, אבל האבל לא יאמר ויצא לחדר אחר (מ"ב תרע"ג סק"א).

סה. אין הולכים לבית הקברות בימי חנוכה ואפי' מי שיש לו יארצייט ילך קודם חנוכה (כפ' החיים סי' תר"ע סק"ג, בן איש חי פרשת וישב אות כב), אולם לקברות צדיקים מותר (וכן נהגו בבגדד לעלות לקבר יהושע כהן גדול בחנוכה בא"ח שם), ויש הנוהגים לעלות לבית הקברות ביארצייט אלא שאין אומרים תפילת אל מלא רחמים ודברי הספד רק תהילים וקדיש (הליכות שלמה פי"ז הע' 31).

איסור עשיית מלאכה לנשים

סו. נוהגים הנשים שלא לעשות מלאכה חצי שעה אחרי הדלקת הנרות כיון שהנס נעשה על ידן (שו"ע סי' תר"ע ס"א ומ"ב סק"ג), ויש בזה ג"כ טעם ע"פ הסוד (בן איש חי וישב אות כ"ז), ואין להקל בזה (שו"ע שם), ואף אם כבו הנרות בתוך חצי שעה מ"מ לא יעשו מלאכה (הגר"ח קניבסקי זצ"ל), ואסרו רק מלאכות כמו תפירה וסריגה כיבוס וגיהוץ אך שאר ענייני הבית כהדחת כלים בישול ואפיה מותרים, ומנהג ירושלים שגם בישול ואפיה אסורים, וראוי להמנע אפילו ממלאכה קלה בזמן קדוש זה (מבית לוי).

הדלקה בבית הכנסת

סז. מנהג ישראל להדליק נרות בבית הכנסת ולברך עליהם משום פרסומי ניסא (שו"ע תרע"א ס"ז), והמנהג להדליק בין מנחה למערב (רמ"א שם), ואפילו הנוהגים להדליק בצאת הכוכבים מדליקים אחר מנחה בשקיעת החמה בשעה שהעולם מכונסים (מ"ב שם סקמ"ו), והמדליק יחזור וידליק בברכה בביתו, ומי"מ לא יחזור על ברכת שהחיינו אם לא שמדליק להוציא אשתו ובני ביתו (מ"ב שם ס"ק מ"ה), ודעת הגר"ח קרליץ זצ"ל דגם באופן הפוך דהיינו אם בירך שהחיינו בביתו אינו חוזר ומברך שהחיינו בביהכ"נ"ס (וכן המנהג בכלל חזו"א שמדליקים נרות בכל יום מימי החנוכה בשעה 8:00 לאחר שהדליקו בבית ואין מברכים ביום א' שהחיינו), ואולם דעת הגרא"ל שטיינמן זצ"ל שיכול לחזור ולברך שהחיינו בביהכ"נ"ס לצורך הציבור (וכן המנהג בכלל פוניבז' שמדליקין בשעה מאוחרת קודם מעריב ומברך הש"ץ ביום א' גם ברכת שהחיינו, עי' בזה בשע"ת שם סי' תרע"א סק"א).

סח. מיקום החנוכיה בביהכ"ס בצד דרום כמו במקדש, וצורת העמדת החנוכיה בין מזרח למערב, והמדליק עומד אחוריו לדרום ופניו לצפון ומדליק בנר הסמוך לארון הקודש ומוסיף והולך בכל יום נר לשמאלו ופונה משמאל לימין (מ"ב שם סקמ"ג).

סט. בית כנסת שיש בו כמה מניינים יש להניח בחנוכיה שמן בכמות גדולה שידלק עד המנין האחרון (הגר"ח קניבסקי זצ"ל), ואם כבו הנרות י"א שיכולים כל מנין להדליק פעם נוספת ולברך, ואם יש חדרים לתפילה מלבד האולם המרכזי יש להדליק בכל חדר שמתקיימת בו תפילת מעריב לפרסומי ניסא (הגר"ח קרליץ זצ"ל).

ע. יש להקפיד שיהיה מנין בבית הכנסת בשעת ההדלקה דכל עיקר ההדלקה בבית הכנסת היא לפרסומי ניסא, ואם אין לו מנין או בערב שבת שהציבור מתאחר ידליק בלא מנין ויברך (מ"ב סי' תרע"א סקמ"ז ובביאור"ל ד"ה ויש ודלא כמוש"כ המור וקציעה דצריך שיהיו מנין אנשים בשעת ההדלקה בבית הכנסת לעיכובא ואם השעה דחוקה ידליק בלא ברכה).

עא. קטן יכול להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת בברכה משום שעיקר ההדלקה בבית הכנסת היא לפרסומי ניסא ואין מוציאין בזה אחרים ידי חובה, אך אין לעשות כן מפני כבוד הציבור, אבל באופן שאין מנין בהדלקה כגון בערב שבת שעדיין לא הגיעו המתפללים לביהכ"ס יכול קטן להדליק (שו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' ס"ה אות א').

עב. אין לברך על הדלקת נרות חנוכה שמדליקים במסיבות חנוכה שאין תקנת חז"ל להדליק אלא בבית הכנסת או בפתחי הבתים, ויש למנוע זאת והמברך ברכותיו לבטלה (שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' ס"ה, ושו"ת ציץ אליעזר חט"ו).

עג. רבים נוהגין להדליק נרות בבית הכנסת קודם תפילת שחרית בלא ברכה (לוח א"י וע"י מור וקציעה סי' תרע"ה).

ההדלקה בישיבות

עד. בני הישיבה האוכלים בבנין אחד וישנים בבנין אחר יכולים להדליק בחדר האוכל אף שהוא מקום אכילה משותף לכולם (הוראת החזו"א זצ"ל לבני ישיבת פוניבז' עפ"י הרמ"א סי' תרע"ז ס"א דמקום האכילה עיקר), אבל עדיף שידליקו בחדר בו הם ישנים ויאכלו שם לפחות ארוחה אחת בכל יום, ובה מרויחין אף את דעת השו"ע דמקום שינה עיקר, ובפרט שדעת הרבה מגדולי ההוראה שצריך להדליק בפנימיה משום שחדר האוכל אינו נחשב בית אלא כמסעדה (שו"ת אגרות משה או"ח סי' ע', ושו"ת שבט הלוי ח"ג סי' פ"ג וע"י חוט שני עמ' ש"ט), ואם חדרי האוכל והפנימיה בבנין אחד אין הבדל אם ידליקו בחדר האוכל או בפנימיה כי כל הבנין הוא ביתם וכמו שבבית אין מדליקים בחדר שבו אוכלים דוקא אלא היכן שיש יותר פרסומי ניסא (שו"ת שבט הלוי שם).

עה. בחור בישיבה גדולה שישן בבית הוריו בלילה אבל אוכל בישיבה וישן בה שינת צהריים, ידליק בבית הוריו, ואם יגרם בכך ביטול תורה ידליק בחדר האוכל של הישיבה (שו"ת מנחת יצחק ח"ז סמ"ח, חוט שני חנוכה עמ' ש"ט).

עו. בחורי ישיבות קטנות ישנים בביתם ואוכלים שם ארוחת צהריים, ישונו לביתם בזמן ההדלקה (פשוט).

עז. רשאים הבחורים להדליק בפתחי הפנימיות ובפתחי חצר הישיבה, כיון שמסתובבים שם הבחורים בבגדי שינה ונחשב כבית, וכל מקום לפי המציאות הנהוגה בו (מו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

עה. בחורי ישיבה בני עדות המזרח י"א שאינם יוצאים בהדלקת אביהם כיון שאינם נחשבים סמוכים על שולחנו וצריכים להדליק בישיבה (הגר"ש"א והגר"ק זצ"ל), וי"א דנחשבים סמוכים על שולחן אביהם ויוצאים בהדלקתו (שו"ת אור לציון ח"ד אות מ"ב שכן הורה הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל), ולצאת ידי ספק טוב שישתתפו בפרוטה וישמעו הברכות מאחר (מו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

עט. בחור שנתמנה להדליק נ"ח בהיכל הישיבה לא ידליק שוב בפנימיה או בחדר האוכל בברכה וכדאי שידליק בחור בן עדות המזרח שאינו מדליק בפני עצמו, וכן בחור הנמצא בבית הוריו לא ידליק בבית הכנסת משום שאח"כ לא יוכל לברך על הדלקתו בבית (ע"י שעה"צ סי' תרע"א סקנ"ב בשם הגהות רבי ברוך פרנקל דאכסנאי דאינו מחוייב מכח חובת הבית רק מחמת חובת הגוף נפטר אם מדליק בביהכ"ס, וכן בני הבית דאינם מחוייבים מחמת חובת הבית רק מחמת חובת הגוף יוצאים אם מדליקים בביהכ"ס).

איסור אכילה ולימוד קודם הדלקה והאם מועיל שומר

פ. משהגיע זמן הדלקת נרות אסור לאכול או לישון ואם התחיל פוסק (מ"ב סי' תרע"ב סק"י), ויש להחמיר שלא לאכול חצי שעה קודם זמנה (שעה"צ סק"ד), ואין האיסור אלא לבעל הבית המדליק אבל היוצאים בהדלקתו מותרים באכילה.

פא. אסור להתחיל ללמוד תורה חצי שעה קודם זמן ההדלקה, ואמנם יכול להקל ללמוד חצי שעה לפני השקיעה ולסמוך על הפוסקים שזמן ההדלקה הוא מצאת הכוכבים (שעה"צ שם), ובכל אופן מותר ללמוד הלכות חנוכה חצי שעה לפני הזמן דכיון שעסוק באותו ענין לא חיישינן שישכח (חוט שני חנוכה פ"ט עמ' שי"ח).

פב. בחצי שעה קודם זמן ההדלקה מועיל שומר כדי שבינתים יוכל ללמוד או לאכול, אבל משהגיע זמן ההדלקה דהיינו שרוצה לאכול ומבקש מאחר שיזכירנו להדליק את הנרות לא מועיל שומר (מו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל, והטעם דכיון שהגיע זמן ההדלקה אף בלא אכילה אסור לאחר את הזמן, ע"י ביאור"ל סי' תל"א, ואולם למנהג החסידים שמדליקין בפנים וההיכר הוא לבני הבית אי"צ מעיקר הדין להדליק בזמן ומועיל שומר, וע"י רמ"א שם ס"א דבזמן הזה שמדליקין בפנים אי"צ מעיקר הדין להדליק בזמן ומ"מ טוב יותר לזיזתו גם בזה"ז).

אמירת הלל ועל הנסים

פג. כל שמונת ימי חנוכה גומרים את ההלל, והוא חיוב מדינא להודות ולהלל (שו"ע סי' תרפ"ג ס"א), ויש אומרים שאף נשים חייבות באמירת הלל (שו"ת שבט הלוי ח"א סי' ר"ה, וע"י שלמי תודה חנוכה סי' י"ח).

פד. בשמונת ימי חנוכה אומרים 'על הנסים' בברכת המזון ובתפילה בברכת מודים, ואם לא אמר אין מחזירין אותו (שו"ע סי' תרפ"ב ס"א), ומ"מ כששכח 'על הנסים' בברכת המזון כשמיגע ל'הרחמן' יאמר 'הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם וכו' (רמ"א שם), ויאמר כן מיד אחר לעולם אל יחסרנו (לוח א"י, אולם מדברי המ"ב סק"ה שכתב דבר"ח יאמר הרחמן זה אחר הרחמן שאומרים בר"ח, משמע שמקומו לפני הרחמן הוא יזכנו), וכן בתפילה יאמר כן אחר התפילה קודם 'יהיו לרצון' (מ"ב שם סק"ד).

פה. אמירת על הנסים בברכת המזון רשות (גמ' שבת כ"ד ע"א), ולכן י"א שאם הזכיר על הנסים בשבת בברכת המזון ושכח לומר רצה שדינו שחוזר לראש אינו מזכיר שוב על הנסים כיון שאינו חובה (מ"א סי' קפ"ח סק"ג ושו"ע הגר"י ס"ד), ואולם להלכה יחזור ויאמר גם על הנסים (שעה"צ שם סק"א שהטעם שלא העתיק את דברי המ"א במ"ב משום דדבריו אינם מוכרחים).

קריאת התורה

פו. בכל יום משמונת ימי חנוכה קורין בפרשת הנשיאים ג' קרואים בכל יום (שו"ע סי' תרפ"ד ס"א), ואם טעו וקראו קריאה של יום אחר כגון שקראו ביום ג' את הנשיא של יום ב' יצאו דאין קפידא בימים (מ"ב שם סק"ג, ויש לעורר דמצוי שהבעל קורא קורא את הנשיא של אותו יום והעולה לתורה קורא בטעות נשיא של יום אחר ונמצא שבירך הקורא על פרשה אחרת ואין כאן ג' קרואים וצריך הבעל קורא לחזור עוד פעם על קריאה זו, ואף שבדיעבד יכול לברך על קריאתו של הבעל קורא אע"פ שלא קרא איתו, מ"מ כאן גרע שקרא קריאה אחרת).

פז. בר"ח טבת מעלים ד' קרואים לס"ת ומוציאים שני ספרים באחד מעלים ג' קרואים וקוראים בענין ר"ח, ובשני מעלים הרביעי וקוראים בענין חנוכה (שו"ע שם ס"ג), ואם טעה הש"ץ וקרא רביעי בשל ר"ח אין צריך לקרות יותר דאין משגיחין בשל חנוכה, ואם הוציאו ס"ת שני צריך לקרות חמישי בשל חנוכה משום פגמו של ס"ת (שו"ע שם ומ"ב סק"ד).

סופגניות

פח. נוהגים לאכול סופגניות זכר לנס שנעשה בשמן, ועוד טעם לפי שברכתן מעין ג' אשר מוזכר בה ענין המזבח להזכיר חנוכה המזבח שהיה בחנוכה ומוזכרת רק בברכת מעין ג' ולא בבהמ"ז (הגרשז"א זצ"ל היה מביא טעם זה מהגרא"ז מלצר זצ"ל ע"י הליכות שלמה פרק י"ז, ורבינו מימון אביו של הרמב"ם כתב 'ופשט המנהג לעשות סופגין בחנוכה והוא מנהג הקדמונים משום שהם קלויים בשמן זכר לנס').

פט. מברכין על סופגניות בורא מיני מזונות (שו"ע סי' קס"ח ס"ג ורמ"א שם), אפילו אם דעתו לקבוע עליהם סעודה (מ"ב שם סק"ע), וירא שמים לא יאכלנו אלא בתוך הסעודה (שו"ע שם כדי לצאת דעת ר"ת שם דעיסה שטיגנה בשמן ברכתה המוציא), וכל זה אם אוכלם לשובע אבל אם אוכלם לקינוח בעלמא כמו בסופגניות הנמכרות בזמנינו צריך לברך עליהם מזונות גם אם אוכלם בסעודה, ואין יוצא בברכת המוציא אלא א"כ מכיון במפורש בברכת המוציא גם על הסופגניה (ע"י ביאווה"ל ד"ה וירא שמים שהקשה מה מרויח יר"ש שיאכלנו בתוך הסעודה הלא בא לקינוח ואין יוצא בברכת המוציא, והתירוצים לא שייכים בענינינו אלא אם יכוין בהמוציא, וחכ"א שליט"א מורה לעשות את עיסת הסופגניות עם מיץ פירות ומעט מים דאזי מברכים עליהם בודאי מזונות כדין פת הבאה בכיסנין רק שלא יקבעו על כך סעודה).

צ. סופגניה שהניחה בתנור כדי לחממה לא נחשב כאפיה ועדיין ברכתה מזונות, וכן בשבת מותר להניח סופגניה המטוגנת בשמן על גבי המיחם לחממה ואין זה נחשב כצליה אחר בישול כיון שאין משתנה טעמה על ידי זה (חזו"א או"ח סי' ל"ז סק"ד).

דמי חנוכה

צא. נוהגים לחלק מעות חנוכה לילדים (מרן הסטייפלר זצ"ל היה מחלק דמי חנוכה בנר ה' שהוא היום היחיד בחנוכה שלא חל בשבת), והטעם הוא שהיונים אסרו ללמוד תורה וכשנצחום נתנו לילדים מעט כסף כדי להחזירם ללימוד התורה ולזכר זה נותנים דמי חנוכה לילדים (שפתי חיים בשם מרן הרב מפוניבז' זצ"ל), ויש בזה גם טעם על פי קבלה (הגר"ח פלאגי' בסי' מועד לכל חי סי' כ"ז).

זאת חנוכה

צב. יום השמיני של חנוכה נקרא זאת חנוכה על שם שבקרה"ת קוראים 'זאת חנוכת המזבח', והמליצו על זה את הפסוק 'בזאת יבא אהרן אל הקודש', ויום זה הוא גדול ומסוגל והוא גמר החתימה של יוה"כ (לקוטי מהר"י"ל), ובסה"ק כתבו עניינים נשגבים במעלת וגדולת היום, ומנהג הצדיקים לעשות סעודה ביום זה (וכן נוהגים בחצרות האדמו"רים לעשות טיש בזאת חנוכה).

שריפת הפתילות

צג. השמן הנותר בכוסיות של החנוכה לאחר היום השמיני, וכן הפתילות, עושה להם מדורה ושורפם משום שהוקצו למצותם ואסור להנות מהם, ואין להשאיר שמן זה אפילו להדלקת נ"ח של שנה הבאה שמא ישכח וישתמש בו לחולין (שו"ע סי' תרע"ז ס"ד ומ"ב סק"ט), ואמנם יש מתירים להשתמש בהם לצורך הדלקת נרות שבת או ביהכנ"ס (ערוה"ש שם סק"ו והליכות שלמה).

צד. השמן שנותר בבקבוק שאותו ייחד כדי להשתמש ממנו לנ"ח מותר להשתמש בו לחולין ואין צריך לשורפו (ביאה"ל שם).

צה. יש הנוהגים שאת השמן הנותר מצניעין לסגולה להשתמש בו לרפואת חולי 'שושנה' ברגל ורמז לזה 'ומנות קנקנים נעשה נס לשושנים' (שיח שרפי קודש מהגה"ק רמ"מ מקאצק זצ"ל ורבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל היה מציע סגולה זו לחולי שושנה), ואמנם לזה יש להתנות שלא יאסר השמן רק כשיעור זמן ההדלקה (הוראת הגר"י קרליץ זצ"ל), וי"א דאין צריך להתנות שהרי אפי' לצורך רפואה סגולית מותר לחולה שאין בו סכנה לעבור על איסור דרבנן (הגר"י זילברשטיין שליט"א וע"י באר היטב סי' שכ"ח סק"ג).

צו. אין להשכיר דירה למי שלא ידליק נר חנוכה משום שמכשילו בביטול מצוה דרבנן של נר חנוכה והרי זה כמו שמשכיר בית למי שלא יקבע מזוזה דעובר בלפני עור על שמכשילו בביטול מצות עשה של מזוזה (ע"י קובץ תשובות ח"א סי' קי"ז בסופו דאסור להשכיר דירה למי שלא יקבע מזוזה דהרי בלא בית אינו חייב במזוזה, ומה"ט נראה דאין להשכיר בית למי שלא ידליק נ"ח דהרי בלא בית אינו חייב בהדלקת נ"ח, ואולם לדעת הגרא"י"ל שטיינמן זצ"ל דגם מי שאין לו בית חייב בהדלקת נ"ח וידליק על הספסל ומה שתיקנו דין רואה הוא למי שאין לו נר או שמן או שלא יכול להדליק מחמת הרוח א"כ אין זה חיוב על הבית ואין מכשילו בביטול מצות עשה שהרי אף בלא בית חייב ולא ידליק).